

Şuşada 2023 dekabr ayında Media İnkişaf Agentliyinin təşkilatçılığı ilə 100 nəfərdən ibarət medir nümayəndəsi, televiziya mənsuqları və könüllülərdən ibarət dəstə ilə getmişdik. Bu barədə səfər qeydlərində bəhs edəcəyəm...

Bilmirəm nədən başlayım?
...Şuşaya təqribən gündüz saat 12-yə qalmış çatdıq. Arxadan gələn avtobusu bir qədər gözləməli olduq. Sonra bizi "Xarı bülbül" otel-restoranına nahar yeməyinə dəvət etdilər. Burada elə bil toy üçün yemək tədarüki görmüşdük. Hər kəs səbərsiz olaraq istənilən yeməkdən, salatlardan, meyvə şirəsindən, növbədən əldən hazırlanmış təamlardan götürə bilirdi. Xidmətçilər sadəcə nəzarət edirdilər...

Bura hündür bir yer idi, ətraf yaxşı görünürdü. Hər şeyə sonsuz maraqla, ağgözlüklə tamaşa edir, hər şeyi bilmək istəyirdik...

Xəyallarım, düşüncələrim, bildiklərim məni öten illərə, əsrlərə aparırdı. Elə bil Şuşa ilə yenidən tanış olurdum. Burada ermənilər yox olub getsə də qəribə hiss-

Şuşa döyüşləri ən uğurlu döyüş əməliyyatı idi

Jurnalist həmkarım Salman Alioğlu-nun "Respublika" qəzetində (8 noyabr 2024) dərc etdiyi "Şuşa əyilmədi, sınımadı, bizi gözləyirdi və müzəffər xalq kimi gəldik" adlı öçerkini Şuşaya həsr edilmiş ən yaxşı yazılardan biri hesab etmək olar. Bu yazı vətəndaş yanğısı, əsl jurnalist qələmi ilə ərşəyə gəlib. "Şuşa döyüşləri" bölümündə yazılan bu qeydləri oxucuların diqqətinə çatdırıram: "Şuşa döyüşləri ikinci Qarabağ müharibəsində Azərbaycan Ordusunun qələbəsi ilə nəticələnən ən uğurlu döyüş əməliyyatlarından biridir. Döyüşlər zamanı Azərbaycan Ordusunun bölmələri sıx meşələri, qayalıqları, keçilməz yarıqları və çətin dağ keçidlerini aşaraq Şuşaya istiqamət götürüb. Belə ki, noyabrın 7-cə ordumuz şəhərin yerləşdiyi sıldırım qayalara dırmaşaraq yüngül silah-sursat ilə düşmənin gözləmədiyi istiqamətdən Şuşaya daxil olub.

Şuşa döyüşləri zamanı Azərbaycanın cəsur döyüşçülərinin Vətən sevgisindən yaranan rus mətbuatında göstərildi: - Belə döyüş, dövlət, Vətən sevgisi görən olubmu, demək çətindir. Dağ yuxarı, şəhidi çiyində, döyüşə-döyüşə qan-tər içində qalxırdı. Azərbaycan Ordusu. Nə yaralısını, nə şəhidini əldən buraxmırdı. Nəfəs almadan Şuşaya çıxdılar...

Əziz Şuşa, sən azadsan!
"Əziz Şuşa, biz qayıtdıq!"

Bu müjdə ilə xalqımızın 28 illik ağırli həsrətinə son qoyuldu, düşmən diz çökürdü. Müzəffər Ali Baş Komandan, İlham Əliyev noyabrın 8-də gündüz saatlarında Qarabağın tacı olan məharətlə gərçəkləndirilmiş Şuşa əməliyyatının uğurlu sonluğu barədə sevincli xəbəri xalqımıza çatdırdı. Azərbaycan Ordusunun xüsusi təyinatlıları erməni qoşunlarını məhv edərək noyabrın 8-də Şuşa şəhərini düşməndən azad etdilər, Şuşada Azərbaycanın bayrağı qaldırıldı. Şuşa Zəfəri, öz hərbi-siyasi önəmi ilə müharibənin təyini həllədi. BMT-nin qətnamələrini Azərbayca-

zin, mədəniyyətimizin yadigarları çoxdur. Burada aparılan tikinti-quruculuq işləri şəhərin tarixi-memarlıq xüsusiyyətlərinə uyğun aparılır. Şuşaya yeni ruh, yeni nəfəs gəlir, buranın torpağı, daşı, güllü-çiçəyi sevinir, minarələrdən azan səsi ucalır...

Mədəniyyətləri qovuşduran məkan

Şuşa haqqı olaraq dünyada mədəniyyətləri qovuşduran bir məkana çevrilmişdir. Burada keçirilən beynəlxalq tədbirlər buna misaldır.

Şuşada tarixi, mədəni, dini abidələr milli memarlıq üslubunda bərpa olunur. Bərpa işlərinin böyük bir qismi Heydər Əliyev Fondu tərəfindən həyata keçirilir. Şirin su hamamı, Azərbaycan tarını təkmilləşdirən tarzen Sadiqcanın evi, Aşağı Gövhərağa, Yuxarı Gövhərağa və Saatlı məscidləri, Mehmandarovların malikanəsi, digər abidələr Heydər Əliyev Fondu tərəfindən bərpa edilir şəhərin görkəmi də-

Qala şəhərdir Şuşa!

lər məni bürüyürdü. Otuz il ərzində Şuşa düşmən tapdağına necə tap getirmişdi? Pənəhəli xanın, Vaqifin, Hacı Hüsünün, Məşədi Əsinin, Ağabəyim Ağanın, Mir Möhsümün, Nəvval Qarabağlının, Mirzə Güllərin, Xarrat Qulunun, Keçəçi oğlu Məhəmmədin, Sadiqcanın, Bülbülcanın, Cabbar Qaryağdıoğlunun, Seyid Şuşalının, dahi Üzeyirbəyin, Bülbülün, Xan Şuşalının, Qasım bəy Zakirin, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin ruhu gəzirdi Qarabağın tacı olan Şuşanın göylərində... Güllələnmiş heykəllərin acı təbəssümü, cəlladların nankor arzusu təzadlı görünürdü. Neçə-neçə əsgərin, zabitin qanı ilə bu torpağın təşnəsi rahatlıq tapmışdı, Şuşa onlara halallıq vermişdi. İgidlərimiz Şuşanı elə cəsarətlə, həmlə ilə, cədlimlə ölümdən bir an belə qorxmadan geri almışdılar ki, indi də düşmən bilmir ki, bu necə oldu...

Düşmənin bilmədiyi çox şey var idi. Ən əsası isə, düşmən, halal torpağa sahib dursa da, daim məğənun və məğlub, qorxu və xof içində idi. Azərbaycan əsgəri isə döyüşmək, qisas almaq üçün Ali Baş Komandanın əmrini gözləyirdi. Belə məqam sentyabrın 27-də, sübh şəfəqləri söküləndə gəlib hamıya çatdı...

Şuşa şüşə kimi şəffaf idi

Şuşadan söz düşdükcə ilk öncə dağların zirvəsində qala-şəhər, Tanrının qüdrətinə yaranmış yeraltı sərvətlər zəngin, yetüştü sərvətləri zəngin təbiət muzeyi yada düşür. Havası təmiz və sərin, Allah Qarabağdan heç nə əsirgəmədiyi kimi Şuşaya da dünya şöhrətli dahilər bəxş edib. Çayları, bulaqları şəfa qaynağı, can dərmanidir.

Şuşanın ən yüksək zirvəsi Böyük Kirs dağıdır ki, hündürlüyü 2725 metrdir.

Bənzərsiz qədim şəhər olan Şuşanın havası, suyu, təbiəti, dağı, meşəsi, bitki örtüyü bənzərsizdir. Harada olsan da Şuşaya can atırsan: könül rahatlığı tapmaq, ruhu dincəltmək üçün. Deyirlər, şuşalılardan hamısı ilhamla köklənmiş istedad sahibi, söz adamı, nadir sənətkardır. Burada olanda elə bil qəlbində ilham kükrəyir, sanki Tanrı imtahanına tələsirsən. Kirs, Şırlan, Armudlu, Əylis, Sınıqlı, Quşçular, Malbəyli meşələri, İdrisli və Xəlfəli, Qarqar çaylaşığı boyu uzanıb gedən, bağların etəklərini əhatə edən ormanlar bir təbiət xalısındır. Havasının saflığı, təmizliyi, təbiətin bənzərsiz gözəlliyi Şuşanı kurort şəhəri kimi dünyada tanıdıb.

Əfsanəvi Cıdır düzü ənzərsiz bir yerdir, yarışma meydanı, toy bayram məkanındır. "Xarıbülbül" beynəlxalq festivalı 80-ci illərdən başlayaraq keçirilib, 2020-ci ilin noyabrında qəhrəman Azərbaycan əsgəri rəşadətə vurularaq Şuşa Zəfərinin təməlini qoyublar. Nakam sevginin rəmzi olan "Xarıbülbül" çiçəyi Cıdır düzündə, Topxana meşəsində, Uçmıx zirvəsində, dağ yamaclarında bitir. Bu gözəl çiçək Zəfərin rəmzinə çevrilib.

Azərbaycan Ordusunun Xüsusi Təyinatlı Qüvvələri səhərə bir çox istiqamətdən yaxınlaşmaq üçün yüz nəfərlik qruplara bölünüb...

Döyüşlər zamanı Şuşaya Ermənistan tərəfindən "İsgəndər" ballistik raketləti atıldı. Raketin hədəfi isə azərbaycanlı hərbiçilər oldu. Hayların məğlub ordusunun salamat qalan əsgərləri deyirdilər ki, 1500 erməni əsgəri 5-6 Azərbaycan əsgərinin qarşısından qaçdı. Bəli, qaçırıq. Çünki qaçmasaydıq ölümümüz mütləq idi. Şuşa döyüşləri daha dəhşətliydi. Biz onları yoldan gözləyirdik, amma bir də ayıldı ki, onlar artıq canavar sürüyə gərən kimi içimizə giriblər, həm də yalın əllə çox dəhşətli bir döyüş idi. Şuşaya ilk daxil olan xüsusi təyinatlıların döyüşçüləri danışirlər ki, qədim qalanın azad edilməsində təbiət də, qala divarları da, göy üzündəki topa buludlar da bizi düşmən gülləsindən qoruyurdur, bizimlə birgə təbiətdə döyüşürdü. Hər döyüşçü Şuşanın azad edilməsində iştirak etməyi arzularırdı.

Daşaltından Şuşaya bir döyüşlük yol var idi. Bu döyüşün ağır döyüş olacağını bilirdik. Bu döyüşü də qələbə ilə başa çatdıracağımıza əmin idik. Mövqə qələbələri, Daşaltının ermənilərdən təmizlənməsi döyüşçülərimizin döyüş əzmini, qələbə ruhunu kükrətməmişdi. Şuşa bütün əzəmətiylə görünürdü. Şuşa uğrunda gedən döyüşlərdən adi emosiya ilə danışmaq mümkün deyil. Bu döyüş dünya müharibələri tarixində heç bir döyüşlə müqayisə oluna bilməz".

Bəli, Şuşanın sərt qayaları, qala divarları da əsgərlərimizi düşməndən qoruyurdu. Dumanlı hava şəraiti də düşmənin gözlərinə pərdə çəkmişdi. Azərbaycan qüvvələri düşmənin Şuşaya gedən yollarını kəşib pusuq yerləri qurdular. Daşaltını əhatəyə almaqla Şuşaya gedən əsas yola çıxışı dərhal təmin etdilər. Çox keçmədi ki, bölgələrimiz səhərə girməyə başladılar, müdafiə olunan erməniləri yaxın məsafədən ağır küçə döyüşlərinə cəlb etdilər. Şəhər uğrunda döyüşlər şiddətləndikcə düşmən qaş-baş olur və ağır itkilər verməklə qaçmağa məcbur edilirdi.

nin yenilməz əsgərləri döyüş meydanında icra etdilər. Düşmən danışıqsız kapitulyasiya aktını imzalamağa məcbur edildi. Dünya Azərbaycan Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyevin sərkərdəlik məharəti, qətiyyəti, ordunun və xalqın gücünə arxalanmağı nəticəsində modern, peşəkar, cəsur, qəhrəman Azərbayca Ordusu qısa bir zamanda düşmənin işğalına, torpaqlarımızın yaşı 200 ildən çox olan separatizm yuvasına, ermənilərin əsassız torpaq iddialarına son qoyuldu. Qalib xalqın qalib Ali Baş Komandanı İlham Əliyevin demir iradəsi, fədakarlığı, qəti mövqeyi, siyasət meydanında cəsarətli savaşı, ordumuzun hünəri işğala birdefəlik son qoydu, ləyaqətimiz və şərəfimiz, qürurumuz, nüfuzumuz bərpa edildi...

Şuşa yarası sağaldı, çoxillik həsrətə son qoyuldu. Ali Baş Komandan İlham Əliyev Şuşa şəhərində üçrəfli bayrağımızı ucaldıqdan sonra hərbiçilərlə görüşdə çıxış edərkən demişdir: "Mən Şuşaya Qələbə yolu ilə gəlmişəm. O yol indi açılıbdır, dərələdən keçərək, Onlarla kilometr məsafəni qət edərək qəhrəman hərbiçiləri yol boyunca kəndləri, qəsəbələri düşməndən azad edib, Şuşa şəhərini yaxınlayıb, Daşaltı kəndini azad edib və ondan sonra Şuşanı işğalçılardan azad edib.

Şuşa açıq səma altında muzeydir

Şuşa qədim tariximizin, mədəniyyətimizin yadigarı, ana təbiətin zümrüt tacıdır, tarixi abidədir, milli memarlıq nümunəsidir. Bu qədim qala-şəhər XIX əsrin sonlarından "Qafqazın sənət məbədi", "Azərbaycan musiqisinin beşiyi", "Zaqafqaziyanın konservatoriyası" adlandırılıb. Ermənilərin vəhşiliyindən yararlanaraq Şuşa öz milli koloritini saxlaya bilib, onusılməyə düşmənin gücü çatmayıb. Qədim mədəniyyət ocağı olan Şuşa Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə rəşadətli ordumuzun qəhrəmanlığı sayəsində Şuşa şəhəri işğal edildi. Şuşa yarananın yer üzünə bir erməğandır, Azərbaycan musiqisinin, adət-ənənəsinin, tariximizin, mədəniyyətimizin paytaxtıdır, füsunkar gözəlliyi ilə hər kəsi heyran edir. 2022-ci il ölkəmizdə "Şuşa ili" elan edildi. Bu münasibətlə Şuşada bir çox mədəni tədbirlər həyata keçirilib. Şuşada qədim tariximiz-

yişir, müasir görkəm alır.

Dünyanı heyran qoyan Şuşanın 270 yaşı var. Şuşanı vaxtilə iqamətgah olaraq seçən Pənəhəli xan Cavanşir 1752-ci ildən bui şəhərin quruculuğuna başlayır və buranı təkəz inzibati mərkəz deyil, həm də mədəniyyət mərkəzinə çevirmişdi.

O vaxtlar Qarabağdan və Azərbaycandan müxtəlif gişələrindən ən yaxşı ustaları, ən yaxşı musiqiçilər, ən yaxşı ustaları, ən yaxşı musiqiçilər, ən yaxşı qələm ustalarını, xalçaçıları buraya toplamağa başlamış, Şuşa tezliklə Qafqazda, Yaxın və Orta Şərqdə mədəniyyətlərin qovuşduğu məkana çevrilmişdir.

Dövlət qeydiyyatına alınmış tarix və mədəniyyət abidələrinin siyahısına Şuşa rayonu üzrə 210 nümunə var. Bu abidələrin 1-i dünya əhəmiyyətli memarlıq, 44-ü ölkə əhəmiyyətli memarlıq, 5-i ölkə əhəmiyyətli arxeoloji, 155-i yerli əhəmiyyətli memarlıq, 5-i yerli əhəmiyyətli bağ-park, monumental və xatirə abidəlidir. Şuşa Tarix-Memarlıq qoruğu 2001-ci ildə YUNESKO-nun təcili qorunmaya ehtiyacı olan maddi-mədəni irsin siyahısına daxil edilmişdir. Erməni quldurları Şuşa şəhərindən külli miqdarda tarixi eksponatlar və muzey əşyaları aparıblar və onların bir çoxu xarici ölkələrdə satılıb, bir qismi isə erməni maddi-mədəniyyət nümunəsi kimi nümayiş etdirilir. Bu isə onlara şərəf gətirmir.

Şuşaya Zəfər yolu ilə

Şuşa bizi duz-çörəklə qarşıladı. Şəhərin görməli tarixi-memarlıq, təbiət abidələri ilə, küçə və döngələri ilə lap elə Cıdır meydanı ilə acgözlüklə tanış olduq, İsa bulağının dupduru suyu üreyimizə serinlik gətirdi, yaşıl hörüklü meşələr bizə "gəlgel" deyirdi. Qala divarını keçib Xankəndini, Xocalını seyr etdik. Qanlı döyüşlər, qaçqınların dağası, diğaların qaçması, qəhrəman əsgərlərimizin yenilməzliyi, Zəfəri xəyalən də olsa xatırladım. Çox təəssüf ki, vaxtımız az oldu, Şuşanı qarış-qarış gəzə bilmədik. Vətən qibləsində olduğumuz müddət hər bir cığırına qələbə hopmuş Şuşa bizi çörəklə qarşılayıb, çörəklə də yola saldı.

Zəfər yolu ilə Şuşaya gəlmişdik, eləcə də qayıtdıq, ağaclar, uca dağlar bizə əl edirdi.

Bakıya dönərkən Şuşanın azadlığının qüruruna, vüqarına köklənmişdik.

Qədim qala divarlarına sonuncu dəfə baxdığım anlar kino lenti kimi gözlərimin önünə gəldi.

İstər-istəməz tarixin dərin qatlarına enirsən: cərgə ilə sıralanmış binalar, ələ verib yallı gedən hər şey şahid ağaclar, Şuşanın ruhu bütün incəliylə bizi gələcəyə səsleyir, yönləndirir.

-Əlvida, Şuşa, sənə qalibiyyət, Zəfər yaraşır!

İdris Şükürli